

TÜRKİYE'DE BENDİR KONUSUNDA YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Review on Postgraduate Theses on the Subject of Bendir in Turkey

Onurcan KAYA*

ÖZ

Yapı itibarıyla yuvarlak bir kasnak ve bu kasnağa çeşitli yöntemlerle gerilen deri, kağıt ya da plastik bir gönden oluşan bendir temel olarak elde, diz üzerinde, iki bacak arasında ve sehpa üzerinde icra edilir. Bu makale, Türkiye'de farklı müzik türlerinde amatör ve profesyonel düzeyde yaygın olarak icra edilen bir çalgı olan bendir ile ilgili Türkiye'de tamamlanmış lisansüstü tezlerin incelendiği bir çalışmadır. Bu noktada akademik yayınlar arasında önemli bir yere sahip olan lisansüstü tezlerin kaçında bendirin araştırma konusu olduğu ve hangi konularda ele alındığı sorusuna cevap aranmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde gerçekleştirilen tarama sonucunda tespit edilen üç lisansüstü tezi yöntem ve konuları bakımından ele alınmıştır. Bendir konusunda tamamlanmış iki yüksek lisans ve bir sanatta yeterlik tezi lisansüstü tez tespit edilmiştir. Üç tez de tarih sırasına göre 2011, 2016 ve 2019 yıllarında aynı üniversitede tamamlanmıştır. Tezlerin tamamında bendirin yapısal özelliklerine yer verilmiştir. Bu tezlerin üçünün de bendirin icra tekniğine yönelik birer çalışma olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda her tez çalışması kapsamında bir bendir notasyonu oluşturulduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: çalgı, perküsyon, bendir, lisansüstü, tez

ABSTRACT

The bendir, which consists of a round hoop and an animal skin, paper or plastic stretched over this hoop with various methods, is basically performed in holding with a hand, on the knee, between the legs and on a stand. This article is a study examining the postgraduate theses completed in Turkey on the bendir, an instrument widely performed at amateur and professional levels in different musical genres in Turkey. At this point, the question of how many of the postgraduate theses, which have an important place among academic publications, include bendir as a research subject and on which subjects they are addressed was sought. Three postgraduate theses identified as a result of the scan carried out at the Council of Higher Education National Thesis Center were examined in terms of their methods and subjects. Two master's and one art proficiency thesis completed on the bendir were identified. All three theses were completed at the same university in 2011, 2016 and 2019, chronologically. The structural features of the bendir are included in all theses. It is seen that all three of these theses are studies on the performance technique of the bendir. In this direction, it is seen that a bendir notation is created within the scope of each thesis study.

Key words: instrument, percussion, bendir, postgraduate, thesis

Derleme Makalesi/Review Article Geliş Tarihi/Received Date: 13.04.2024 **Kabul Tarihi/Accepted Date:** 10.06.2024

* **Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Devlet Konservatuarı, onurcankaya88@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5896-0926

EXTENDED ABSTRACT

Bendir, in its structure, consists of a round hoop and a material - called leather by performers and instrument makers - stretched on this hoop by various methods. Like many of the membrane instruments it is included in, bendir was formerly produced by stretching a processed animal skin on a wooden hoop, but today, with the development of instrument-making technologies, it is also produced using different materials and skin stretching methods. When examined in terms of performance techniques, bendir is generally performed in four different ways. The performance technique and the use of hands and fingers may vary in each of the performances that are performed holding with the hand, on the knee, between the legs and on a stand.

In the literature reviews about bendir, which is widely performed in many different musical genres in Turkey, it has been determined that it is used with the same name but with some structural differences, especially in North Africa. In addition, it is clearly seen that it is preferred and performed in different geographies and different musical genres today.

Bendir is widely preferred in music performance environments in Turkey, in different sizes and materials resulting from the diversity of production, and is performed in stage and studio works. In addition to these performance environments, it is also used in state-affiliated art institutions and unofficial amateur/professional ensembles where traditional Turkish music is performed. It can be said that the intensity of bendir in the field of performance is also present in public or private educational institutions. Today, bendir training is carried out within the percussion curriculum in conservatories where traditional Turkish music education is given.

Considering that bendir is a highly preferred instrument in traditional or other Turkish music genres at amateur/professional level, in this study, it is aimed to answer the question of in how many postgraduate theses, which have an important place in the academic literature, and on which subjects, is bendir the subject of research.

Within the scope of the research, a search was carried out in the database of the National Thesis Center of the Turkish Council of Higher Education using the keyword "bendir", and a total of three postgraduate theses, two master's and one proficiency in art, were identified. The first of these theses is the proficiency in art thesis titled "A methodological approach to the professional performance of the bendir instrument" completed by Müslüm Akdemir in 2011, the second is the master's thesis titled "Bendir’s sound characteristics based on its structure and examination of the hand-finger technique" completed by Celalettin Akdağ in 2016, and the third is the master's thesis titled "Lapstyle playing technique in the performance of rhythmic structures of Turkish folk music with bendir" completed by Yaşar Erdoğan in 2019. Apart from these theses, a doctoral thesis titled "Bendir instrument teaching model proposal for fine arts high schools percussion instruments education program", which is currently being prepared by Kamil Karaoğlu, has been identified.

It is understood that two of the theses in question (Akdemir, 2011; Erdoğan, 2019) are studies on the development of bendir performance technique and methodology. It has been determined that the other thesis (Akdağ, 2016) is a study in which acoustic analyses of bendir are made in relation to its structural features and the hand-finger technique is examined accordingly. In each of the studies examined, first of all, the structural features of bendir are included, and the parts and the materials that make up bendir are introduced. In all three theses, a notation preference is evolved in relation to performance techniques. Although the three theses identified were completed in the same graduate program, there are differences in notation among the theses.

It is seen that in two of these theses (Akdemir, 2011; Erdoğan, 2019), the terminology related to the concept of rhythm and the elements that form the rhythmic structure in music are included, as it is the musical layer performed with bendir. Akdemir's study, which examines all performance techniques and prepares to create a methodology, includes exercises and etudes, and Erdoğan's study, based on the Turkish folk music genre, includes sample works and rhythm patterns that can be performed with bendir.

As in all studies on musical instruments, examining an instrument in terms of its historical aspect, cultural background, changes and interactions between different cultures, structural features, production stages, performance techniques, areas of use within musical genres, acoustic properties and notation will provide understanding the instrument in question in a systematic way in the field of science of music. In addition to these aspects, interdisciplinary studies will also contribute scientifically to the field and those concerned.

Müziğin bilimsel yönden incelenmesi konusunda işitsel boyut, ilk akla gelen inceleme alanı olarak öne çıkmaktadır. İnsan sesi ve çalgılardan üretilen sesler, söz konusu işitsel boyutu ortaya çıkaran iki unsur olarak sayılabilir. Çalgılar, birçok yönüyle müziğin araştırma konusu olduğu her aşamada ele alınmış, çeşitli sınıflandırmalara ve incelemelere konu olmuş ve zamanla yalnızca birer seslendirme aracı olmaktan öte müziğin kültürel arka planının anlaşılması bakımından da önemli bir konumda yer almışlardır.

Bir çalgı yapı, işlev, etimoloji, tarih ve kültür olmak üzere birçok yönden incelenebilir. Çalgılarla ilgili bir çalışma söz konusu olduğunda akla gelen ilk şeyler çalgıların sınıflandırılması (üfleme, yaylı, telli, vurma vb.), yapısal özellikleri ve şekilleri olarak sıralanabilir. Johnson (2021), çalgıların incelenmesinin organoloji alanının yanı sıra müzikoloji, etnomüzikoloji, antropoloji, arkeoloji, saha çalışmaları, sanat tarihi, ikonoloji ve müzecilik gibi alanlarda da söz konusu olabileceğini belirtir ve çalgı incelemelerinde bütüncül yaklaşımın önemine dikkat çeker. Benzer bir şekilde Hood (1982, akt. Ragheb 2012), organografi ve organoloji ayrımına dikkat çekerek çalgıların tanımlanması konusunda performans teknikleri, müzikal işlev, tasarımı ve sosyokültürel arka plan gibi hususların da dahil edilmesi gerektiğini vurgular.

Çalgılarla ilgili yukarıdaki çalışma alanlarında gerçekleştirilen çalışmalar, söz konusu çalgıların birçok yönden anlaşılabilir gelişiminin ilerlemesine katkıda bulunacaktır. Bu noktada lisansüstü düzeyde gerçekleştirilen çalışmaların önemine dikkat çekmek gerekir. Bir çalgı, temelde birtakım materyallerden üretilip müzik performanslarında icra edilmektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi üretim ve performans boyutunun yanı sıra diğer yönlerin de ele alınması gerekmektedir. Türkiye’de lisansüstü düzeyde faaliyet gösteren akademik birimler olan enstitüler “fen bilimleri”, “sosyal bilimler”, “sağlık bilimleri”, “eğitim bilimleri”, “güzel sanatlar” gibi çeşitli alanlarda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Müziğin birden çok disiplini ilgilendiren bir çalışma alanı olmasından hareketle çalgıların da birçok alanda incelemeye değer olduklarını söylemek mümkündür.

Amaç ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Türkiye’de yaygın kullanım alanına sahip olan bendir çalgısına ilişkin ortaya konmuş olan lisansüstü tezlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bendir konusunda gerçekleştirilmiş çalıştırmalar incelenerek daha sonra gerçekleştirilecek çalışmalara ilişkin güncel bir değerlendirme yapılması konunun sistematik bir şekilde ele alınacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan tezler literatür taraması gerçekleştirilerek tespit edilmiştir. Literatür taramasının bilimsel yönden katkılarını Gall, Borg ve Gall (1996, akt. Köroğlu 2015, s. 61) şöyle sıralamaktadır: Araştırma probleminin sınırlarının tanımlanması, Yeni araştırma konuları yakalanabilmesi, Daha önce denenmiş fakat işe yaramayan yöntemlerin, elenmesi, Gelecek çalışmaların neler olabileceğinin belirlenmesi, Kullanılabilecek yöntemler açısından fikir edinme.

Bendir

Temel olarak yuvarlak bir kasnak ve bu kasnağın bir tarafına çeşitli yöntemlerle gerilmiş olan “deri”den oluşan bendirin farklı adlarda ya da şekillerde yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. Bendirin etimolojik kökenine ilişkin

Türkçe kaynaklarda net bir bilgi olmamakla beraber, bendir sözcüğüne yabancı kaynaklarda rastlandığını söylemek mümkündür. Türkçe’de bendir olarak kullanılan sözcüğün farklı kaynaklardaki kullanımını tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Bendir sözcüğünün farklı kaynaklarda kullanımı*

Yıl	Kaynak	Yazar	Adlandırma
1879	The Music of the Bible	John Stainer	<i>bendyr</i>
1940	The History of Musical Instruments	Curt Sachs	<i>bandair</i>
2007	Encyclopedia of Percussion	John H. Beck (editör)	<i>bendir, bandair</i>
2016	Le bendir dans les pratiques soufies: entre religiosité et tradition	Dhia Eddine Ben Youssef	<i>bendir</i>

Bendir sözcüğü, Türkçe kaynaklarda olduğu gibi yabancı kaynaklarda da aynı şekilde kullanılmaktadır. Sözcüğün etimolojisine ilişkin yeterli kaynak olmamakla beraber Ben Youssef (2016), Kuzey Afrika coğrafyasında sık kullanıldığını belirtir ancak Ortadoğu’da da dolaşımda olan bir sözcük olduğunu ekler ve Molina ve Bec’e ait ifadeleri aşağıdaki cümlelerle aktarır:

...tıpkı Beck için olduğu gibi Molina (2006, akt. Ben Youssef 2016, s. 3) için de ortaçağ Arapçasından gelen bendir veya bandair adı Latince pandorius kelimesinden türetilmiş gibi görünüyor. Öte yandan Bec (2004, akt. Ben Youssef, s. 3) kendi adına, ismin “görünüşe göre, Sevilla’lı Isidore’un bahsettiği, Müslümanlık öncesi İspanya’nın çalgılarından biri olan Gotik panderodan ödünç alındığını” ileri sürmektedir.

Bendir yukarıdaki adlandırmaların yanı sıra birçok farklı kaynaktan ya da icra edildiği müzisyenler ve bu konuda çalışma gerçekleştiren araştırmacılar tarafından İngilizce’de *frame drums*¹ olarak adlandırılan çalgı sınıfına dahil edilmektedir. Bu sınıflandırmada “çerçeve” anlamına gelen *frame* sözcüğü, derinin gerildiği kasağı ifade etmekle beraber bir çerçeve görünümünde olmasından yola çıkarak bu kullanımın tercih edildiği söylenebilir.

Fotoğraf 1. *Frame drum ifadesinin kullanımına bir örnek (Kuckhermann, 2008)*

¹ Bendir, *frame drums* olarak adlandırılan sınıflandırmaya dahil olmakta ancak bu sınıflandırma içerisinde bendir dışında daire, tef, erbane gibi çalgılar da yer almaktadır. Bu noktada söz konusu sınıflandırma, bir kasağı gerilmiş deriden oluşan ve bir kasağı ve derinin yanı sıra zil, halka ve tel vb. materyallerin de eklendiği çalgıları kapsamaktadır.

Bendir’in de yer aldığı *frame drums* olarak sınıflandırılan çalgılar, daha geniş perspektiften bakıldığında tüm çalgılar arasında -gerili bir materyalden ses üretilen anlamına gelen- membranofonlar arasına dahil edilir (Hornbostel & Sachs , 1961, s. 11). Türkiye’de günümüzde bilinen haliyle bendir, yukarıdaki tanımda olduğu gibi gerili bir materyal olan deriden ses elde edilmesi yoluyla icra edilir. Deri ve kasnak için kullanılan materyaller farklılık göstermekte aynı zamanda farklı deri germe yöntemleri de kullanılmaktadır. Bendir derisi için, farklı hayvanların derileri işlenerek kullanılmakta, bunun yanı sıra plastik, kağıt vb. malzemelerden elde edilen materyaller de tercih edilmektedir. Bendirin üretim aşamasında olduğu gibi icra yönünden de farklılıklar mevcuttur. Bendir genellikle elde tutarak, diz üstünde, bacak arasında ve sehpa icra edilmektedir. Söz konusu icra tekniklerinin icracının tercihine ve performans ortamı, icra edilen müzik türü, bendirin yapısal özelliği gibi değişkenlere bağlı olarak şekillendiği söylenebilir.

Türkiye’de Bendir Konusunda Tamamlanmış Lisansüstü Tezler

Türkiye’de çalgıların müzik disiplini içinde ya da disiplinler arası olmak üzere kültürel, organolojik, eğitim, performans gibi farklı yönlerden incelendiği çok sayıda lisansüstü tezi (yüksek lisans, doktora, sanatta yeterlik) bulunmaktadır. Ancak gerek resmi icra ve eğitim kurumlarında gerekse resmi olmayan performans ve eğitim ortamlarında yaygın bir kullanım alanına sahip olan bendir konusunda hazırlanmış tez sayısının oldukça az olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde Türk müziğinin birçok farklı türünde tercih edilen bir çalgı olan bendir konusunda tamamlanmış üç, hazırlanmakta olan bir adet lisansüstü tezi yer almaktadır.

Tablo 2. Türkiye’de bendir konusundaki lisansüstü tezler

Yıl	Üniversite	Program	Tez Adı	Tez Türü	Yazar
2011 (tamamlanmış)	Haliç Üniversitesi	Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı	Bendir Çalgısının Performansına Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım	Sanatta Yeterlik	Müslüm AKDEMİR
2016 (tamamlanmış)	Haliç Üniversitesi	Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı	Bendirin Yapısına Göre Ses Özellikleri ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi	Yüksek Lisans	Celalettin AKDAĞ
2019 (tamamlanmış)	Haliç Üniversitesi	Türk Musikisi Anasanat Dalı Türk Musikisi Programı	Türk Halk Müziği Ritmik Yapılarının Bendir ile İcrasında Dizüstü Çalım Tekniği	Yüksek Lisans	Yaşar ERDOĞAN
2024(hazırlanmakta) ²	-	-	Güzel Sanatlar Liseleri Vurmalı Çalgılar Eğitimi Programına Yönelik Bendir Çalgısı Öğretim Modeli Önerisi	Doktora	Kamil KARAÖĞLU

Bendir konusunda tamamlanan ilk çalışma, 2011 yılında Müslüm Akdemir tarafından hazırlanan “Bendir Çalgısının Performansına Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım” başlıklı sanatta yeterlik tezidir. Tezin amacı “bendiri ulusal ve uluslararası konservatuvarlarda, vurmalı çalgılar eğitim programında, metodolojik bir yaklaşımla ortaya koymak” olarak ifade edilmektedir. Ritim kavramı hakkında tanımlamalara yer verilmiş ve *bendir* tarihsel yönden ilgili literatürle ilişkilendirilerek incelenmiştir. Burada yer alan bilgiler ışında yazar, *bendirin* Anadolu’dan Orta

² Hazırlanmakta olan tezlerin üniversite ve program bilgileri, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde paylaşılmamaktadır.

Asya, Mezopotamya ve Avrupa'ya yayılan bir çalgı olduğunu belirtir. Amaç, yöntem ve sınırlılıklara yer verilen birinci bölümde aynı zamanda Türk müziği eğitimi veren akademik kurumlarda yapılan eğitim programı çalışmalarında vurma çalgılar üzerine sistematik bir yaklaşım ortaya koyulmadığı ifade edilmektedir.

İkinci bölümde bendir, yapısal özellikleri bakımından ele alınmıştır. Kasnak ve deri için kullanılan malzemeler açıklanmış ve bendir çeşitlerinin deri germe yöntemleri bakımından farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Bu bölümde özellikle bendir yapımına ve bakımına ilişkin bilgilere detaylı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. İkinci bölümün bir sonraki alt başlığında bendir çap değerlerine göre isimlendirilmiştir. Buna göre bendirlerin çapları 35, 40, 45, 50, 55 cm çapında; soprano, mezzosoprano, alto, tenor ve bas bendir olarak adlandırılmıştır. Bu şekilde adlandırılan bendirlere ilişkin ses alanları aynı zamanda porte üzerinde ilgili ses aralığında anahtar ile gösterilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde temel müzik terminolojisinde yer alan birtakım terim ve işaretlere yer verilmiş, bu terim ve işaretler genelden özele bir şekilde bendire indirgenmiş aynı zamanda bendir icrasına ilişkin kimi uygulamalar da terminoloji çerçevesinde açıklanmıştır. Metodolojik bir yaklaşımla ortaya konan çalışmanın bu bölümünde ilgili metodolojik yaklaşım kapsamında tercih edilen terimler ve simgelerin açıklanmasının amaçlandığı söylenebilir. Yazar, bu çalışmada beş çizgili porte kullanmasını şu cümlelerle açıklar:

Bu anlayış ve uygulamaya göre, bendir çalgısında beş çizgili porte kullanılmaktadır. Bendir çalgısından elde ettiğimiz sesin dikliği, tek bir tonu belirtiyor olmasına rağmen, vuruş tekniklerine göre farklı ses renkleri duyulmaktadır. Senfonik bir çalışmada bestecinin bu farklılıkları yazabilmesini ve icracının kendisine ait partisyonda istenen renkleri duyurabilmesini sağlamak için bu yöntem düşünülmüştür (Akdemir, 2011, s. 20).

Bendir için porte üzerinde kalın sestene ince sese doğru aşağıdan yukarıya bir nota yazımının tercih edilmesinin nedeni ise şöyle açıklanmaktadır:

Türk Müziği, vurmali çalgıların tamamı bu kuraldan (notaların kalın sestene ince sese doğru aşağıdan yukarıya doğru yazılması) farklı olarak, ince sesler portenin alt tarafında kalın sesler ise portenin üst tarafında gösterilmiştir. Uluslararası müzik camiasında ve senfonik eserlere bu yazım modeli ters düştüğü için bu tezde (metot) aşağıdan yukarıya, kalın sestene ince sese doğru sıralanış modeli kullanılmıştır. Diğer Türk vurmali çalgılarının da bu metodolojiyle yazılması için örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır (Akdemir, 2011, s. 21).

Üçüncü bölümde yer verilen anahtar çeşitleri için ses alanı belli olmayan çalgılarda birbirine paralel iki dik çizgiden oluşan ritim anahtarının kullanıldığı belirtilmektedir. Ancak bir önceki bölümde ise bendir çeşitleri deri çapları üzerinden ses alanlarına ayrılmış ve ritim anahtarının porte üzerindeki konumu ses alanına göre değişiklik göstermektedir. Bu durumda bendirin ses alanının belli olup olmadığı konusunda bir netlik olmadığı söylenebilir.

Dördüncü bölümde bendirden ses elde edilen alanlar şekil üzerinde gösterilmiştir. Bu ses alanlarından elde edilen sesler, Türk müziği usullerinde kullanılan vuruş adlarından da yararlanılarak (düm, tek) sıralanmıştır. Bu bölümün bir sonraki başlığı altında bendir icrasında kullanılan el işaretleri ve parmak numaralarına yer verildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bendiri tutma ve tutuşa göre şekillenen icra teknikleri açıklanmıştır. “Bacak arasında”, “diz üstünde” ve “elde tutarak” olmak üzere üç farklı icra tekniğine yer verilmiş, yer verilen her icra

teknîği görsellerle desteklenerek detaylandırılmış ve açıklanmış, üç teknikte de icranın geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

“Metodolojik Yaklaşımda Koordinasyon, Teknik ve Ritmik Çalışmalar” başlığındaki beşinci bölümde öncelikle koordinasyon alıştırmaları olarak çeşitli birim zamanlardan oluşan ve farklı vuruşlardan ve nota kombinasyonlarından çalışmalara yer verilmiştir. Metronom kullanımının önemini vurgulandığı çalışmaların amacı; “sağ ve sol elin kontrollü ve dengeli bir şekilde kullanılmasının sağlanması” olarak açıklanmıştır. Bir sonraki başlıkta “teknik ve ritmik alıştırmalar” alt başlığında farklı tutuşlardaki el ve parmak vuruşlarını geliştirmeye yönelik alıştırmaların örneklendiği söylenebilir. Alıştırmalar üç farklı icra tekniği için de ayrı ayrı hazırlanmıştır. Teknik alıştırmalarla kişinin el ve parmak kullanma tekniğini kavramasının ve geliştirmesinin ritmik alıştırmalar yoluyla ise eser içinde uygulama ve nota takibinin pekiştirilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir.

Bendir konusunda tamamlanan ikinci çalışma ise Celalettin Akdağ’ın 2016 yılında hazırladığı “Bendirin Yapısına Göre Ses Özellikleri ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezidir. Çalışmanın amacı, “bendir çalgısının yapısal, işitsel ve icra özelliklerini irdeleyerek detaylı nota yazımı için sistematik ve geliştirilebilir bir yol önerme” olarak ifade edilmiştir. Giriş bölümünün ardından bendir çalgısı yapısal olarak ele alınmış ve “bendir çalgısının bölümleri” alt başlığında bendir; kasnak, deri, çember ve germe aparatlarından oluştuğu belirtilmiştir. Bu parçaların her birinin üretim süreci açıklanmış ve çalgı yapımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen veriler ve görsellerle desteklenmiştir.

Üçüncü bölümde bendir çalma teknikleri incelenmiştir. “Diz üstü”, “sehpada”, “bacak arasında” ve “elde çalma” tekniklerine yer verilmiş ve her bir teknik için “pozisyon ve tutuş” ve “vuruş şekilleri” görsellerle de desteklenerek açıklanmıştır. Tüm teknikler için geçerli olmak üzere düm ve tek vuruşlarının temel vuruşlar olduğu ve bu vuruşlar dışındaki vuruşların düm ve tek üzerinden oluşturulan varyantlar ve tonlamalar olduğu belirtilmiştir. Yazar, bu teknikler arasından “diz üstü çalma tekniği”nin en çok kullanılan bendir icra tekniği olduğunu belirtmektedir.

Yazar “Bendir Çalgısının Yapısına Göre Ses Özellikleri” başlıklı dördüncü bölümde bendirlerin çapları doğrultusunda bir adlandırmayı tercih etmiş ve bu adlandırmanın Akdemir’in (2011) çalışmasıyla benzer bulgulara dayandığını belirterek aynen aktarmıştır. Bendirlerin akortlanmasına ilişkin ifadelerin yer aldığı bu kısımda bendirin akordunun en çok deri çapına bağlı olarak değiştiği sonucunun ortaya çıktığı söylenebilir.

Dördüncü bölümün bir diğer kısmında bendir vuruşlarının ses analizlerine yer verilmiştir. Bendirin yapısal özellikleri detaylandırılarak, yapılan analizin dayandığı ses kaydına ilişkin detaylı teknik bilgiler açıklanmıştır. Söz konusu analizlerin yer aldığı bu kısımda vuruşların stüdyo ortamında kaydedilerek analiz edilmesinin, kayıt grafiklerine yer verilmesinin ve her bir vuruşa ilişkin analiz sonucunun açıklanmasının çalışmanın özgün niteliğini otaya koyduğu söylenebilir.

Çalışmada kullanılan notasyona ilişkin yazarın perküsyon çalgılarında kullanılan nota şekillerini ve sistemlerini ele alarak incelenen notasyonlardaki ortak noktalardan hareketle bir bendir notasyonu oluşturmayı hedeflediği görülmektedir. Çoğunlukla bongo, conga ve davul notasyonlarına ilişkin değerlendirmelerine yer veren yazar notasyonlar arasında tam bir standart yakalanamadığını ifade etmektedir. Bendire ilişkin bir notasyon oluşturulması kısmında ise aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

Elde edilen bulgulara göre daha çok ortak kullanılabilir nota şekilleri tercih edilerek ortak dil oluşturulmalıdır. Bunun için yazılacak notaların portesinin başına bendirin tutuş pozisyon ve akordu yazılmalıdır... Notasyon içerisinde ise ilk olarak hangi elin vuracağını belirten işaretlemeler yazılmalıdır. Sonraki adım ise hangi parmak ya da parmakların vuracağını belirtmek olacaktır. Parmakların ucu ile mi, iç yüzeyi ile mi yoksa tırnak ile mi vurulacağı belirtilmelidir (Akdağ, 2016, ss. 83 - 84).

Türkiye’de bendir konusunda tamamlanan son lisansüstü tez ise Yaşar Erdoğan tarafından 2019 yılında tamamlanan “Türk Halk Müziği Ritmik Yapılarının Bendir ile İcrasında Dizüstü Çalım Tekniği” başlıklı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmanın giriş bölümünün ardından “Ritim Konusu ile İlgili Terimler ve Müzik Yazımı İçin Kullanılan İşaretler” başlığındaki ikinci bölümde temel müzik terimleri ve Türk müziğinin ritmik yapısını oluşturan usûl kavramını oluşturan unsurlar literatürde yer alan ifadelerle ve nota örnekleriyle desteklenerek tanımlanmıştır.

“Türk Halk Müziği Vurmalı Çalgılarının Sınıflandırılması ve Bendir Çalgısının Yapısal Özellikleri” başlıklı üçüncü bölümde yazar, öncelikle bir “Türk Halk Müziği Vurmalı Çalgıları” sınıflandırması ortaya koymuş ve ilgili literatürden ve görsellerden de yararlanarak bu çalgılara ilişkin bilgiler vermiştir. Bu bölümde bendir, diğer çalgılara göre daha kapsamlı bir şekilde “bendir çalgısının yapısal özellikleri”, “deri germe yöntemleri” başlıklarıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde “diz üstü çalım tekniği”, tutuş ve vuruş biçimleriyle tanıtılmıştır. Bendirin nasıl tutulacağı ve söz konusu teknikte uygulanan vuruşlar fotoğraflara da yer verilerek açıklanmıştır. Bir sonraki kısımda genel olarak usûl notası yazımına ilişkin farklı yazım örneklerine yer verilmiş ve ardından bu çalışmada tercih edilen nota yazımı el işaretleri ve parmak numaralarıyla birlikte kullanılan porte üzerinde açıklanmıştır. Dördüncü bölümün “teknik alıştırmalar” başlıklı kısmında parmak vuruşlarına, vurgu, çarpma, koordinasyon ve tarama çalışmalarına yer verilmiştir. Bu kısımda yer alan çalışmaların bendir üzerindeki hakimiyetin sağlanması amacıyla ortaya konulduğu söylenebilir.

Beşinci bölümde Türk halk müziği geleneğinde kullanılan “vurmalı çalgılar”³ kısaca sıralandıktan sonra Türk halk müziğinde bendir kullanımının yaygınlaşmasının Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nda (TRT) 1980’li yıllarda başladığı ifade edilmiştir. Bu bilginin Türk halk müziği alanında bendir icra eden sanatçılarla yapılan görüşmelerden elde edildiği görülmektedir.

Yazar, çalışmasında Türk halk müziği ritmik yapılarını Muzaffer Sarısözen’in usûl sınıflandırmasına dayandırarak açıklamaktadır. Sarısözen’in usûl sınıflandırmasındaki sırayı takip ederek 2 zaman ile 30 zaman arasındaki örnek eserlerin ve bu eserlere bendir ile eşlik etmek üzere kullanılacak ritim kalıplarının notalarına yer vermiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bendir konusunda gerçekleştirilen üç lisansüstü tezi incelendiğinde her bir tezin performans konusunda hazırlandığı tespit edilmiştir. Akdağ’ın (2016) ve Erdoğan’ın (2019) tezleri icra tekniklerinin farklı bağlamlarda

³ Vurmalı çalgılar ifadesi yazarın tez çalışmasında kullanmayı tercih ettiği bir ifadedir.

incelenerek söz konusu tekniklerin sistemli bir şekilde alana kazandırılmasına yönelik hazırlanmıştır. Ancak Akdemir’in (2011) hazırladığı tezin bir sanatta yeterlik tezi olması bakımından incelenen diğer tezlere göre daha kapsamlı olduğu görülmektedir.

Müzikte performans konusunun eğitim ile de ilişkili olması bakımından incelenen tezler, icra tekniklerini konu edinmesi bakımından, bendir eğitimine yönelik materyal hazırlanması aşamasında yararlanılabilecek birer kaynak olarak değerlendirilebilir.

İncelenen üç tezin de aynı üniversite bünyesinde hazırlandığı görülmektedir. Bu noktada günümüzde Türkiye’de müzik alanındaki lisansüstü programlarının yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda bendir konusunda gerçekleştirilen lisansüstü çalışmalarının sayısının azlığı ve farklı üniversitelerde herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiş olması göze çarpmaktadır. Çalışmada incelenen tezler ve ulaşılabilen kaynaklar haricinde birçok çalışmada bendirden kısaca söz edildiği ve konunun derinlemesine bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Resmi ve resmi olmayan performans ortamlarında ve eğitim kurumlarındaki kullanım yoğunluğuna paralel bir araştırma yoğunluğunun mevcut olmadığını söylemek mümkündür. Bendir, birçok farklı müzik türünde farklı icra teknikleri kullanılarak icra edilmektedir. Söz konusu farklı icra teknikleri ve farklı türlerde bendir kullanımı araştırma konusu olarak seçilebilir.

Gerçekleştirilen tez çalışmalarının her birinde bendirin yapısal özelliklerine ve üretim aşamalarına yer verilmiştir. Ancak bu konunun başlı başına bir araştırma konusu olarak seçilerek çalgı yapım alanında çalışmalar yapan kişiler tarafından ele alınması akademik literatürde bendirin daha sistematik bir şekilde incelenmiş olmasını sağlayacaktır.

İcra tekniği ve performans konuları çalgılara ilişkin yapılan çalışmalarda ilk akla gelen konu olmakta ancak bir çalgının tarihsel, organolojik ya da kültürel olmak üzere diğer yönlerden de ele alınmaları oldukça önem taşımaktadır. Türkiye’de müzik alanında sayıları artan lisansüstü programlarında ve disiplinler arası olarak da bendir konusunda gerçekleştirilecek çalışma sayısının artması, bu çalgıya ilişkin bilgilerin bir sistematığe ulaşmasını sağlayacak ve icra ve eğitim yönünde de geliştirecektir. Bu noktada kültürel ve etimolojik yönden ele alınarak gerçekleştirilecek lisansüstü çalışmalar da bendir çalgısının Türk müziği tarihi ve geleneği bağlamındaki konumunun anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Bendirin dahil olduğu perküsyon çalgılarının eğitimini veren ve bu alanda araştırmalar gerçekleştirecek akademisyen istihdamının artırılması, konunun farklı perspektiflerden ele alınarak bilimsel yöntemlerle incelenmesini sağlayacak ve alana katkı sunacaktır. Aynı zamanda konu ile ilgili yüksek lisans, sanatta yeterlik ve doktora çalışmalarının da niteliği ve niceliği artacaktır.

İncelenen üç tezde de bendir için bir notasyon geliştirildiği görülmektedir. Ancak söz konusu çalışmalarda tercih edilen notasyonlar arasında bir görüş birliğinin varlığının mevcut olmadığı söylenebilir. Bu konuya ilişkin araştırmacıların ve icracıların bir araya gelerek gerçekleştireceği çalıştay vb. çalışmaların alana önemli katkılar sağlayarak gelecek çalışmalara önemli ölçüde temel oluşturacaktır.

Türkiye’de bendir konusunda gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalar için bir ön fikir oluşturması bakımından aşağıdaki konu başlıkları önerilebilir:

- Bendirin Türk müziği tarihi içerisindeki yeri
- Türk müziğinin farklı türleri içerisinde bendir icrası

- Geleneksel Türk halk müziğinde bendir icası (yöresel icra özellikleri)
- Geleneksel Türk sanat müziğinde bendir icrası
- Bendirin çalgı yapım alanında incelenmesi
- Bendirin yapısal özellikleri ve akustik farklılıklar
- Türk müziği ve diğer müzik kültürleri arasında bendirin yapısal-icrasal benzerlikleri ve farklılıkları

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akdağ, C. (2016). *Bendirin Yapısına Göre Ses Özellikleri ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı, İstanbul.
- Akdemir, M. (2011). *Bendir Çalgısının Profesyonel Performansına Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım*. (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı, İstanbul.
- Beck, J. H. (Ed). (2007). *Encyclopedia of Percussion second edition*. New York: Routledge.
- Ben Youssef, D. E. (2016). Le bendir dans les pratiques soufies: religiosité et tradition. *Center Tunisien de Publication Musicologique*. Erişim adresi <http://ctupm.com/fr/le-bendir-dans-les-pratiques-soufies-entre-religiosite-et-tradition>
- Erdoğan, Y. (2019). *Türk Halk Müziği Ritmik Yapılarının Bendir İle İcrasında Dizüstü Çalım Tekniği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı, İstanbul.
- Hornbostel, E. M., ve Sachs, C. (1961, Mart). Classification of Musical Instruments: Translated from the Original German by Anthony Baines and Klaus P. Wachsmann. *The Galpin Society Journal*, 3-29. Erişim adresi <http://www.jstor.com/stable/842168>
- JOHNSON, H. M. (2021). Müzik Aletlerinin Bir Etnomüzikolojisi: Form, İşlev ve Anlam (Çev. S. Yöre). *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 2(24), 767-776.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür Taraması Üzerine Notlar ve Bir Tarama Tekniği. *GİDB Dergi*, s. 61-69.
- Kuckhermann, D. (2008). *Advanced Frame Drums I - II*. (DVD).
- Ragheb, N. J. (2012). *From Darbuka to Dümbelek: The Turkish Goblet-shaped Drum and the Construction of Difference*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi <http://hdl.handle.net/2152/ETD-UT-2012-05-5672>